

Ο Ηρόδοτος, οι Αιγύπτιοι και η ελληνική λατρεία

Είναι η ελληνική λατρεία αιγυπτιακής προελεύσεως; Τί γράφει ο Ηρόδοτος; Τί μας λένε ότι γράφει χωρίς πραγματικά να το γράφει; Όσες πληροφορίες μας δίνει, είναι πάντα αξιόπιστες; Τί γράφει ο ίδιος ο Ηρόδοτος για το έργο του; Ποιά η αλήθεια τελικά;

Αυτά τα σημεία θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε, επιχειρώντας να διατηρήσουμε την ισορροπία. Από την μια πλευρά σεβόμενοι το γενικότερο έργο του ιστορικού (χωρίς ωστόσο να το θεωρούμε αλάθητο), από την άλλη παρουσιάζοντας με αποδείξεις τα λανθασμένα σημεία του έργου του (χωρίς ωστόσο να το εκμηδενίζουμε θεωρώντας το ανάξιο λόγου).

Αρχικά, θα παρατεθούν τα δύο αποσπάσματα που μας ενδιαφέρουν κομμάτι-κομμάτι, με έναν συνοπτικό σχολιασμό-παρατηρήσεις. Εν συνεχεία, θα εξετάσουμε κάποιες επιπρόσθετες πληροφορίες, προκειμένου να έχουμε μια ευρύτερη εικόνα για να έχουμε ορθότερη άποψη περί του ζητήματος.

Ξεκινάμε, λοιπόν, την έρευνά μας με ένα ηροδότειο χωρίο-κλειδί, το οποίο μας δείχνει τον τρόπο που θα πρέπει να προσεγγίζουμε το έργο αυτό ...

ἐγὼ δὲ ὀφείλω λέγειν τὰ λεγόμενα, πείθεσθαι γέ μὲν οὐ παντάπασι ὀφείλω, καὶ μοι τοῦτο τὸ ἔπος ἐχέτω ἐς πάντα λόγον.

(Πολύμνια, 152)

Ο Ηρόδοτος οφείλει να λέει (να καταγράφει) τα λεγόμενα (όσα του λένε οι άλλοι), αλλά δεν οφείλει να πείθεται σε όλα. Και αυτό ισχύει για όλο το λόγο (το έργο του «Ιστορία»).

Δηλαδή, ενώ καταγράφει τα όσα πληροφορείται, ωστόσο δεν μπορεί να είναι πάντα βέβαιος για αυτά, κάτι που καθίσταται σαφές από τη συχνή του φράση «ως εμοί δοκέει». Αν ο ίδιος ο Ηρόδοτος το παραδέχεται, εμείς τί θα έπρεπε να πούμε;

Δεν θα έπρεπε, ακολουθώντας την ειλικρίνεια του ιστορικού, να διερευνήσουμε τους λόγους του;

Το πρώτο απόσπασμα είναι από το δεύτερο βιβλίο των «Ιστοριών» (το ονομαζόμενο «Ευτέρπη») από το 49,1 μέχρι και το 50,3. Το δεύτερο, από το ίδιο βιβλίο από το 51,1 μέχρι και το 53,3.

«Ευτέρπη» 49,1- 50,3

ἤδη ὦν δοκέει μοι Μελάμπους ὁ Ἀμυθέωνος τῆς θυσίης ταύτης οὐκ εἶναι ἀδαῆς ἀλλ' ἔμπειρος. Ἕλλησι γὰρ δὴ Μελάμπους ἐστὶ ὁ ἐξηγησάμενος τοῦ Διονύσου τό τε οὖνομα καὶ τὴν θυσίην καὶ τὴν πομπὴν τοῦ φαλλοῦ· ἀτρεκέως μὲν οὐ πάντα συλλαβῶν τὸν λόγον ἔφηνε, ἀλλ' οἱ ἐπιγενόμενοι τούτῳ σοφισταὶ μεζόνως ἐξέφηναν· τὸν δ' ὦν φαλλὸν τὸν τῷ Διονύσῳ πεμπόμενον Μελάμπους ἐστὶ ὁ κατηγοσάμενος, καὶ ἀπὸ τούτου μαθόντες ποιεῦσι τὰ ποιεῦσι Ἕλληνες.

(2.49.1)

Ο Ηρόδοτος ξεκινάει με το «ων δοκέει μοι». Αυτό σημαίνει «έχω τη γνώμη, νομίζω» (Μέγα Λεξικό Δ. Δημητράκου, τ. Δ', σ. 2081). Σύμφωνα με τη γνώμη του, ο Μελάμπους -ο γιος του Αμυθέωνος- δεν είναι αδαής αλλά έμπειρος πάνω σε αυτά τα πράγματα. Αυτός είναι «ο εξηγησάμενος του Διονύσου το τε όνομα και τη θυσίην και την πομπήν του φαλλού», στους Έλληνες. Εξηγώ, σημαίνει «καθιστώ τι καταληπτόν, ερμηνεύω, διασαφώ» (Μ. Λεξικό Δ. Δημητράκου, τ. Ε', σ. 2646).

Ποιός ήταν όμως ο Μελάμπους και γιατί ονομάστηκε έτσι; Ο πατέρας του Μελάμποδα ήταν ο Αμυθέων (κατά τον Ιωνικό τύπο) ή Αμυθών (κατά τον Δωρικό). Σύμφωνα με τη «Μυθολογική Βιβλιοθήκη» του Απολλοδώρου (Α 9.11), πρόγονος αμφοτέρων ήταν ο Κρηθέας, ο οικιστής και βασιλιάς της Ιωλκού, στο Βόλο. Ο Κρηθέας είχε άλλα δύο παιδιά, τον Αίσονα (πατέρα του Ιάσονα) και τον Φέρη. Σύζυγός του η Τυρώ, κόρη του Σαλμωνέως και της Αλκιδίκης. Σύζυγος του Αμυθέωνος (άρα, μητέρα του Μελάμποδα), η Ειδομένη, ή κατά την εκδοχή που παρουσιάζει ο Διόδωρος ο Σικελιώτης, η Αγλαΐα. Άλλα αδέλφια του Μελάμποδα ήταν ο Βίας, η Αιολία, και η Περιμήλα. Ο Αμυθάων ήταν οικιστής της Πύλου, και ήταν ένας από όσους συνέβαλλαν στην ανανέωση των Ολυμπιακών Αγώνων. Σύμφωνα με τον Πausανία, οι άλλοι ήταν ο Πέλοπας, ο Πελίας και ο Νηλέας (Ηλιακά Α', 8.2). Όπως γνωρίζουμε, οι Ολυμπιακοί Αγώνες οι οποίοι ετελούντο εις ανάμνησιν της πάλης των Ολυμπίων με τους Τιτάνες, ήταν καθαρά ελληνική υπόθεση. Αλλά και από τα ίδια τα ονόματα, πάλι μπορούμε να αντιληφθούμε την

ελληνική καταγωγή του Μελάμποδα. Επιπροσθέτως σχετικά με τον Μελάμποδα, ο Διόδωρος ο Σικελιώτης αναφέρει ότι ως αντάλλαγμα για τις μαντικές ευεργεσίες του, συμβασίλευσε με τον αδελφό του Βιάντα στον Άργος (Ιστορική βιβλιοθήκη, Δ΄, 68.3). Το όνομά του σημαίνει «αυτόν που έχει μαύρα πόδια». Όπως μας εξηγεί ο Αθανάσιος Σταγειρίτης στην «Ωγυγία», «[...] ονομάστηκε έτσι επειδή η μητέρα του όταν γεννήθηκε, τον άφησε σε σύδενδρο τόπο, του έκαψε ο ήλιος τα πόδια και έγιναν μελανά, εξ ου και Μελάμπους από τα μέλας και πους. Ήταν ο αρχαιότερος μάντης της Ελλάδας και τέταρτος απόγονος του Δευκαλίωνος, από αυτόν κατάγονται οι επισημότεροι μάντιες των Ελλήνων αποκαλούμενοι Μελαμπόδιδες» (τ. Δ΄, σ, 25). Τέλος, παιδιά του ήταν ο Αντιφάτης, ο Βιάντας, και η Μαντώ. Τούτες οι διευκρινήσεις απευθύνονται στους απολογητές που θέλουν τον Μελάμποδα αιγύπτιο στο γένος.

ἐγὼ μὲν νῦν φημι Μελάμποδα γενόμενον ἄνδρα σοφὸν μαντικὴν τε ἐωυτῷ συστήσαι καὶ πυθόμενον ἀπ' Αἰγύπτου ἄλλα τε πολλὰ ἐσηγήσασθαι Ἕλλησι καὶ τὰ περὶ τὸν Διόνυσον, ὀλίγα αὐτῶν παραλλάξαντα· οὐ γὰρ δὴ συμπεσεῖν γε φήσω τά τε ἐν Αἰγύπτῳ ποιούμενα τῷ θεῷ καὶ τὰ ἐν τοῖσι Ἕλλησι· ὁμότροπα γὰρ ἂν ἦν τοῖσι Ἕλλησι καὶ οὐ νεωστὶ ἐσηγμένα.

(2.49.2)

Πάλι ο Ηρόδοτος εισάγει την προσωπική του άποψη («εγώ μεν νυν φημί»). Ο Ηρόδοτος λέει ότι ο Μελάμπους έγινε σοφός άνδρας στην μαντική τέχνη, και «πυθόμενον απ' Αιγύπτου άλλα τε πολλά εσηγήσασθαι Ἕλλησι και τα περί του Διόνυσου». Ο Μελάμποδας, σύμφωνα με τη γνώμη του Ηροδότου, εισήγαγε στους Έλληνες τα περί του Διονύσου από την Αίγυπτο, αφού έλαβε γνώση περί αυτών εξ ακοής ή κατόπιν ερωτήσεων («πυθόμενον»), παραλλάσσοντάς τα ελαφρώς («ολίγα αυτών παραλλάξαι»). Και στηρίζει την άποψή του («εγώ μεν νυν φημί»), πάνω σε δύο επιχειρήματα: α) στην ομοιότητα όσων γίνονται για τον Διόνυσο και β) στο ότι έχουν παρουσιαστεί πρόσφατα σε σχέση με την εποχή του («νεωστὶ εσηγμένα»).

Από όσα έχει γράψει μέχρι τώρα, αλλά και όσα θα γράψει στη συνέχεια που θα εξετάσουμε, πουθενά δεν ισχυρίζεται ότι η ελληνική θρησκεία είναι αιγυπτιακής προελεύσεως. Αυτό που ισχυρίζεται και θα ισχυριστεί παρακάτω, είναι ότι ορισμένες τελετές είναι από εκεί (του Διονύσου), αλλά και τα ονόματα πολλών θεών.

οὐ μὲν οὐδὲ φήσω ὅκως Αἰγύπτιοι παρ' Ἑλλήνων ἔλαβον ἢ τοῦτο ἢ ἄλλο κού τι νόμιοι. πυθέσθαι δέ μοι δοκέει μάλιστα Μελάμπους τὰ περὶ τὸν Διόνυσον παρὰ Κάδμου τε τοῦ Τυρίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐκ Φοινίκης ἀπικομένων ἐς τὴν νῦν Βοιωτίην καλεομένην χώραν.

(2.49.3)

Ο Ηρόδοτος εξακολουθεί να λέει την γνώμη του, αυτό που νομίζει («μοι δοκέει»), ότι τα σχετικά με τον Διόνυσο δεν τα έλαβαν οι Αιγύπτιοι από τους Έλληνες. Αλλά ο Μελάμποδας τα έμαθε από τον Κάδμο τον Τύριο και από όσους έφτασαν μαζί του από τη Φοινίκη στην Βοιωτία, παρότι μόλις πριν μας έλεγε ότι ο Μελάμποδας τα έμαθε από τους Αιγυπτίους. Ωστόσο, πρέπει να διευκρινιστεί τι εννοεί ο Ηρόδοτος με τη φράση «Κάδμου τε του Τυρίου». Να πούμε λοιπόν συνοπτικά τι αναφέρεται στην μυθολογία.

Ο Έπαφος κατάγονταν από το Άργος, και ήταν γιος της Ιούς και του Διός. Αυτός γέννησε την Λιβύη, και αυτή με την σειρά της γέννησε δύο δίδυμα, τον Αγήνορα και τον Βήλο. Ο Αγήνορας πήγε στην Φοινίκη, ενώ ο Βήλος έμεινε στην Αίγυπτο. Ο Αγήνορας, αφού πήγε στην Φοινίκη, νυμφεύθηκε την Τηλέφασσα και γέννησε την Ευρώπη, τον Κάδμο, τον Φοίνικα, και τον Κίλικα. Τα ονόματα όλα είναι ελληνικά. Οι ετυμολογίες τους το αποδεικνύουν. Για παράδειγμα, για το «Κάδμος» αναφέρονται στο ομηρικό λεξικό του Κωνσταντινίδη δύο εκδοχές. Ότι «το όνομα είναι πιθανώς Φοινικικής αρχής, εκ του *Kedem* = Ανατολή, και σημαίνει τον Ανατολίτην». Η άλλη εκδοχή, ότι «άλλοι δε Ευρωπαϊκὴν ἀρχὴν εἰς τὸν περὶ Κάδμου μύθον αποδιδόντες ἐρμηνεύουσι αὐτὸν κοσμητὴν, καὶ σχετίζουσι τὴν λέξιν πρὸς τὸν κόσμον καὶ τὸ κέκασθαι» (σ. 523). Πηγαίνοντας στο λεξικό του Δ. Δημητράκου, στον τ. Ζ', βλέπουμε ότι προέρχεται από το «καίνυμι» (παρακείμενος του «κέκασμαι», ενώ στη δωρική διάλεκτο γίνεται «κέκαδμαι»), που σημαίνει «νικῶ, υπερτερώ, διακρίνομαι». «Κεκασμένος» (στην δωρική διάλεκτο «κεκαδμένος»), σημαίνει «κεκοσμημένος, καλλωπισμένος» (σ. 3529).

Ο Κάδμος στάλθηκε από τον πατέρα του προς αναζήτηση της αδελφής του της Ευρώπης, όπως γνωρίζουμε από τον ομώνυμο μύθο. Έτσι, κατέληξε στη Βοιωτία γενόμενος οικιστής της πόλης που έλαβε από το όνομά του, την Καδμεία. Συνεπώς, λέγεται Τύριος επειδή γεννήθηκε εκεί. Μάλιστα, ο Αθανάσιος Σταγειρίτης αναφέρει ότι από τον γιο του Αγήνορα, τον Φοίνικα, (αδελφός του Κάδμου), έλαβε η περιοχή το όνομα Φοινίκη.

σχεδὸν δὲ καὶ πάντων τὰ οὐνόματα τῶν θεῶν ἐξ Αἰγύπτου ἐλήλυθε ἐς τὴν Ἑλλάδα. διότι μὲν γὰρ ἐκ τῶν βαρβάρων ἦκει, πυνθανόμενος οὕτω εὐρίσκω ἐόν-
δοκέω δ' ὧν μάλιστα ἀπ' Αἰγύπτου ἀπίχθαι.

(2.50.1)

Και συνεχίζει αναφέροντας ὅτι ὅλα σχεδὸν τα ονόματα των θεῶν ἦρθαν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο στὴν Ελλάδα, ὅπως βρίσκει νὰ ἔχουν τα πράγματα. Πως ὅμως το νομίζει αὐτό; «Πυνθανόμενος». Αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα «πυνθάνομαι», που σημαίνει «μανθάνω κατόπιν ἐρωτήσεως, ζητῶ νὰ μάθω ἢ ἐξ ἀκοῆς λαμβάνω γνώσιν, πληροφοροῦμαι, ἀκούω, γνωρίζω, μαθαίνω» (Μέγα Λεξικὸ Δ. Δημητράκου, τ. IB', σ. 6350). Καὶ χρησιμοποιεῖ πάλι τὸ ρῆμα «δοκέω» τρίτη φορά ὡς τώρα. Αὐτὴ ἡ «δόξα» σχηματίστηκε στὸν Ἡρόδοτο ἐπειδὴ ἐκεῖνος σχημάτισε γνώμη ἀπὸ ὅσα του εἶπαν οἱ Αἰγύπτιοι. Ὡστόσο πρέπει νὰ προσέξουμε καὶ πάλι, ὅτι μιλάει γιὰ «ονόματα» θεῶν. **Δεν μιλάει γιὰ εἰσαγωγή θρησκείας ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους.** Ὅμως, ὅπως θὰ δούμε παρακάτω, οὔτε αὐτὴ ἡ ἀποψη εἶναι ὀρθή, ὄχι ἐπειδὴ τὴν παίρνει ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς Αἰγυπτίους, ἀλλὰ ἐπειδὴ υπάρχουν στοιχεῖα που τὴν ἀναιροῦν. Διότι, στὸν πλατωνικὸ διάλογο «Κρατύλος», μας δίδονται οἱ ἐτυμολογήσεις των ονομάτων των θεῶν. Με αὐτὸν τὸν τρόπο, μας δίδεται ἡ σχέση τοῦ σημαίνοντος καὶ τοῦ σημαϊνόμενου. Μας δίδεται ἡ ἴδια ἡ οὐσία καὶ ἡ φύση που ἀπεικονίζει ἓνα ὄνομα. Αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσε νὰ συμβεῖ εἴαν τα ονόματα των θεῶν ἦταν παρμένα εἴτε αὐτούσια ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους, εἴτε εἴαν αὐτὰ ἦσαν παραλλαγμένα πρὸς τὸ ἐλληνικότερο. Διότι θὰ ἔλειπε αὐτὴ ἡ σχέση. Θὰ ἦταν ὅλως κατὰ σύμβαση.

ὅτι γὰρ δὴ μὴ Ποσειδέωνος καὶ Διοσκόρων, ὡς καὶ πρότερόν μοι ταῦτα εἴρηται, καὶ Ἥρης καὶ Ἰστίης καὶ Θέμιος καὶ Χαρίτων καὶ Νηρηίδων, τῶν ἄλλων θεῶν Αἰγυπτίοισι αἰεὶ κοτε τὰ οὐνόματά ἐστι ἐν τῇ χώρῃ. λέγω δὲ τὰ λέγουσι αὐτοὶ Αἰγύπτιοι. τῶν δὲ οὗ φασὶ θεῶν γινώσκειν τὰ οὐνόματα, οὗτοι δὲ μοι δοκέουσι ὑπὸ Πελασγῶν ὀνομασθῆναι, πλὴν Ποσειδέωνος· τοῦτον δὲ τὸν θεὸν παρὰ Λιβύων ἐπύθοντο.

(2.50.2)

Τα ονόματα που ἐξαιρεῖ ὁ Ἡρόδοτος καὶ που δὲν υπάρχουν ἀπὸ πάντα στὴν Αἴγυπτο εἶναι τα ἐξῆς: Ποσειδῶνας, Διόσκουροι, Ἥρα, Εστία, Θέμιδα, Χάριτες, Νηρηίδες. Τα ονόματα των ἄλλων θεῶν υπάρχουν ἀπὸ πάντα στὴν Αἴγυπτο. **Ο Ἡρόδοτος μας λέει ὅτι αὐτὰ τα λένε οἱ Αἰγύπτιοι** («λέγω δε τα λέγουσι αὐτοὶ

Αιγύπτιοι»).

Όταν όμως εξετάσουμε τις ετυμολογήσεις των ονομάτων όπως μας παραδίδονται από τον Πλάτωνα στον «Κρατύλο», διαπιστώνουμε ότι τα πράγματα δεν είναι όπως μας τα λένε οι Αιγύπτιοι.

Στο σημείο αυτό, θα αναφέρουμε τέσσερα παραδείγματα για την σχέση σημαίνοντος και σημαινομένου, στα ονόματα των θεών. Δύο παραδείγματα από ονόματα τα οποία υποτίθεται ότι παραλάβαμε από τους Αιγυπτίους, και δύο από ονόματα που δεν τα έχουν οι Αιγύπτιοι.

Θα δούμε αν υπάρχει ουσιαστική σχέση στα ονόματα Άρτεμις, Δήμητρα, Ήρα και Εστία, με την ουσία τους.

Στον «Κρατύλο» μας δίδονται τρεις ετυμολογήσεις για το όνομα της Αρτέμιδος. Α) Από το «αρτεμές», δηλαδή την ακεραιότητα λόγω της παρθενίας της. Β) Από το «αρετής ιστορα», δηλαδή την γνώστρια της αρετής, και γ) από το «άροτον μισησάσης», δηλαδή λόγω του ότι εναντιώθηκε στη γονιμότητα μέσω της παρθενίας της (Κρατύλος, 406 b). Για το όνομα «Δήμητρα», από το «διδούσα ως μήτηρ» (404b). Για το όνομα «Ήρα», δίνονται δύο. Α) από το «ερατή», δηλαδή αξιαγάπητη, και Β) από το «αήρ». Αν επαναλάβει κανείς πολλές φορές το όνομα «Ήρα», προκύπτει το «αήρ». Ο Ζεύς-Κοσμικός Νους νυμφεύεται την Ήρα-Κοσμική Ψυχή (404c). Όπως ο Κρόνος-Χρόνος νυμφεύεται την Ρέα-Ροή, και αποκτούν τέκνα (στις στιγμές) που ο Χρόνος τα τρώει (οι στιγμές χάνονται σε μια αέναη ροή, τη ροή του γίγνεσθαι). Για το όνομα «Εστία», αυτό προκύπτει από τη λέξη «ουσία», η οποία σε άλλη ελληνική διάλεκτο είναι «εσσία» και δηλώνει την «ουσία». Εστία ονομάζεται η ουσία των πραγμάτων, και από εκεί προκύπτει και το «εστί» που δηλώνει ότι κάτι μετέχει της ουσίας, δηλαδή υπάρχει. Σε παλαιότερη εποχή, οι Αθηναίοι καλούσαν την ουσία «εσσία». Πριν από όλους τους θεούς, οι θυσίες ξεκινούν από την Εστία. Έτσι, εστία είναι η ουσία των πάντων. (401b-c).

Αν ήταν ορθά όσα λέει εδώ ο Ηρόδοτος, τότε θα έπρεπε να μην υπάρχει αντιστοιχία ονόματος και ουσίας. Θα έπρεπε τα ονόματα να ήταν τυχαία.

Όσα ονόματα θεών δεν γνωρίζουν οι Αιγύπτιοι, νομίζω (λέει ο Ηρόδοτος), ότι ονομάστηκαν από τους Πελασγούς, εκτός αυτό του Ποσειδώνος, το οποίο οι Αιγύπτιοι πήραν από τους Λίβυους. Όμως, αν μελετήσει κανείς τον Κρατύλο, θα δει ότι δεν έχουν έτσι τα πράγματα. Διότι εκεί ετυμολογείται (και) το όνομα του Ποσειδώνος.

οὐδαμοὶ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς Ποσειδέωνος οὐνομα ἔκτηνται εἰ μὴ Λίβυες, καὶ τιμῶσι τὸν θεὸν τοῦτον αἰεὶ. Νομίζουσι δ' ὧν Αἰγύπτιοι οὐδ' ἤρωσι οὐδέν.
(2.50.3)

Διότι μόνοι οι Λίβυοι, κατά τον Ηρόδοτο, είχαν από την αρχή το όνομα του Ποσειδώνος και της τιμής του.

«Ευτέρπη» 51,1- 53,3

Ταῦτα μὲν νυν καὶ ἄλλα πρὸς τούτοις, τὰ ἐγὼ φράσω, Ἕλληνες ἀπ' Αἰγυπτίων νενομίκασι· τοῦ δὲ Ἑρμέω τὰ ἀγάλματα ὀρθὰ ἔχειν τὰ αἰδοῖα ποιεῦντες οὐκ ἀπ' Αἰγυπτίων μεμαθήκασι, ἀλλ' ἀπὸ Πελασγῶν πρῶτοι μὲν Ἑλλήνων ἀπάντων Ἀθηναῖοι παραλαβόντες, παρὰ δὲ τούτων ὄλλοι.
(2.51.1)

Αυτά που ανέφερε ήδη και αυτά για τα οποία θα πει, ισχυρίζεται ότι οι Έλληνες τα υιοθέτησαν ως έθιμα από τους Αιγυπτίους. Εκτός από την κατασκευή αγαλμάτων του Ερμή με ορθωμένο το μόριο, το οποίο οι Έλληνες το έμαθαν από τους Πελασγούς. Και πιο συγκεκριμένα, οι Αθηναίοι.

Αξίζει να παρατηρηθεί η φράση «από Πελασγῶν πρῶτοι μὲν Ἑλλήνων ἀπάντων Ἀθηναῖοι παραλαβόντες». Εκ πρώτης αναγνώσεως, φαίνεται ότι ο Ηρόδοτος ξεχωρίζει φυλετικά τους Πελασγούς από τους Αθηναίους. Ο Ηρόδοτος όμως δεν υποστηρίζει αυτό, εφόσον θεωρεί τους Αθηναίους Πελασγούς· «Τοιοῦτο το Πελασγικόν, το Αττικόν ἔθνος εὐν Πελασγικόν» (Βιβλίο Α', 57.3).

Ἀθηναίοισι γὰρ ἤδη τηνικαῦτα ἐς Ἑλληνας τελέουσι Πελασγοὶ σύνοικοι ἐγένοντο ἐν τῇ χώρῃ, ὅθεν περ καὶ Ἕλληνες ἤρξαντο νομισθῆναι. ὅστις δὲ τὰ Καβείρων ὄργια μεμύηται, τὰ Σαμοθρήικες ἐπιτελέουσι παραλαβόντες παρὰ Πελασγῶν, οὗτος ὠνήρ οἶδε τὸ λέγω (2.51.2).

τὴν γὰρ Σαμοθρηίκην οἴκεον πρότερον Πελασγοὶ οὗτοι οἱ περ Ἀθηναίοισι σύνοικοι ἐγένοντο, καὶ παρὰ τούτων Σαμοθρήικες τὰ ὄργια παραλαμβάνουσι (2.51.3).

ὀρθὰ ὧν ἔχειν τὰ αἰδοῖα τὰγάλματα τοῦ Ἑρμέω Ἀθηναῖοι πρῶτοι Ἑλλήνων μαθόντες παρὰ Πελασγῶν ἐποίησαντο. οἱ δὲ Πελασγοὶ ἰρόν τινα λόγον περὶ αὐτοῦ ἔλεξαν, τὰ ἐν τοῖσι ἐν Σαμοθρηίκῃ μυστηρίοισι δεδήλωται (2.51.4).

Στο σημείο αυτό, ο Ηρόδοτος αναφέρεται στην μεγάλη οικογένεια των Πελασγών. Για τους Πελασγούς και πως συνδέονται με τους Έλληνες έχουμε αναφερθεί σε μια σειρά επτά άρθρων με τίτλο «**Η ιστορική συνέχεια πρωτοελλήνων και ελλήνων**», ειδικά στο μέρος Γ΄ και Δ΄, με στοιχεία από τον Ηρόδοτο και άλλους αρχαίους συγγραφείς. Τα μυστήρια των Καβείρων ή αλλιώς τα μυστήρια της Σαμοθράκης, τα οποία είναι ισάξια με αυτά της Δήμητρος και της Κόρης στην Ελευσίνα, προέρχονται από τους Πελασγούς πρόγονούς μας.

ἔθνον δὲ πάντα πρότερον οἱ Πελασγοὶ θεοῖσι ἐπευχόμενοι, ὡς ἐγὼ ἐν Δωδώνῃ οἶδα ἀκούσας, ἐπωνυμίην δὲ οὐδ' οὔνομα ἐποιεῦντο οὐδενὶ αὐτῶν· οὐ γὰρ ἀκηκόεσάν κω. θεοὺς δὲ προσωνόμασάν σφεας ἀπὸ τοῦ τοιούτου ὅτι κόσμῳ θέντες τὰ πάντα πρήγματα καὶ πάσας νομὰς εἶχον (2.52.1).

ἔπειτε δὲ χρόνου πολλοῦ διεξεληθόντος ἐπύθοντο ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἀπιγμένα τὰ οὔνοματα τῶν θεῶν τῶν ἄλλων, Διονύσου δὲ ὕστερον πολλῶ ἐπύθοντο· καὶ μετὰ χρόνον ἐχρηστηριάζοντο περὶ (τῶν) οὔνομάτων ἐν Δωδώνῃ· τὸ γὰρ δὴ μαντήιον τοῦτο νενόμισται ἀρχαιότατον τῶν ἐν Ἑλλησι χρηστηρίων εἶναι, καὶ ἦν τὸν χρόνον τοῦτον μοῦνον (2.52.2).

ἐπεὶ ὧν ἐχρηστηριάζοντο ἐν τῇ Δωδώνῃ οἱ Πελασγοὶ εἰ ἀνέλωνται τὰ οὔνοματα τὰ ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἦκοντα, ἀνεῖλε τὸ μαντήιον χρᾶσθαι. ἀπὸ μὲν δὴ τούτου τοῦ χρόνου ἔθνον τοῖσι οὔνομασι τῶν θεῶν χρεώμενοι. παρὰ δὲ Πελασγῶν Ἑλληνες ἐδέξαντο ὕστερον (2.52.3).

Ο Ηρόδοτος μεταφέρει κάτι που έμαθε εξ ακοής όταν ήταν στην Δωδώνη. Μας μεταφέρει αυτό που άκουσε εκεί, χωρίς να ξέρουμε ποιος συγκεκριμένα ήταν αυτός που του το είπε. Συνεπώς, δεν είμαστε σε θέση να αξιολογήσουμε την ορθότητα. Σύμφωνα λοιπόν με όσα γνώρισε ακούγοντας, οι Πελασγοί εύχονταν στους θεούς χωρίς να προφέρουν τα ονόματά τους, διότι δεν τα είχαν ακούσει. Συνεπώς, δεν τα ήξεραν. Ονόμασαν τις ανώτερες οντότητες με το όνομα «θεούς», επειδή κόσμησαν όλα όσα υπάρχουν («ότι κόσμῳ θέντες τα πάντα πρήγματα»), και τα μοίρασαν όπως πρέπει («και πάσας νομὰς εἶχον»). Δηλαδή, ονομάστηκαν «θεοί» επειδή έθεσαν την κοσμική τάξη. Έτσι και αυτοί, αργότερα, έμαθαν τα ονόματα των θεών που ήρθαν από την Αίγυπτο. Το όνομα του Διονύσου το έμαθαν πολύ αργότερα. Αυτοί λοιπόν ζήτησαν χρησμό από το μαντείο της Δωδώνης, για το αν θα έπρεπε να τα δεχτούν. Το μαντείο έδωσε τη συγκατάθεσή του με χρησμό, ώστε οι Πελασγοί να χρησιμοποιούν τα ονόματα που έφτασαν από τους βαρβάρους. Από τους Πελασγούς τα δέχτηκαν ύστερα και οι Έλληνες.

ὅθεν δὲ ἐγένοντο ἕκαστος τῶν θεῶν, εἴτε αἰεὶ ἦσαν πάντες, ὁκοῖοί τ' εἴη τινες τὰ εἶδεα, οὐκ ἠπιστέατο μέχρι οὗ πρώην τε καὶ χθὲς ὡς εἰπεῖν λόγῳ (2.53.1).

Ἡσίωδον γὰρ καὶ Ὅμηρον ἠλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέω μεν πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλέοσι. οὗτοι δὲ εἰσι οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἑλλησι καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες καὶ τιμὰς τε καὶ τέχνας διελόντες καὶ εἶδεα αὐτῶν σημήναντες (2.53.2).

Ὅσα γράφει ἐδῶ ο Ἡρόδοτος πρέπει νὰ προσεχθοῦν ἰδιαιτέρως, διότι εἶναι ἀκρως ἀποκαλυπτικά **καὶ γκρεμίζουν τὰ ψεύδη καὶ τὴν παραπληροφόρηση ὅτι τάχα ο Ἡρόδοτος ἔλεγε ὅτι ἡ ἐλληνικὴ λατρεία εἶναι ξενόφερτη**. Μας λέει ὅτι ἀρχικά οἱ Ἕλληνες δὲν ἤξεραν πῶς ἐγίνε ο κάθε θεός, ἀν ἦταν ἀπὸ πάντα, πῶς ἦταν ἡ ἐμφάνισή τους. Με ἄλλα λόγια, δὲν εἶχαν θεογονίες. Καὶ ἐκφράζει τὴν γνώμη του («δοκέω») ὅτι οἱ πρῶτοι πὺ ἐφτιαξαν θεογονίες («οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἑλλησιν») καὶ πὺ ἔδωσαν τὶς ἐπωνυμίες («θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες») καὶ τὶς τιμές καὶ τὶς τέχνες καὶ πὺ καθόρισαν τὴν χαρακτηριστικὴ μορφή του καθενός («εἰδέα αὐτῶν σημήναντες»), ἦταν ο Ἡσίωδος καὶ ο Ὅμηρος. Αὐτοὶ μάλιστα, σύμφωνα με τὴ γνώμη του Ἡροδότου, ἐζησαν ὄχι παραπάνω ἀπὸ 400 χρόνια πρὶν ἀπὸ αὐτόν.

Τὶ σημαίνει «τὰς ἐπωνυμίας δόντες»; Σημαίνει ὅτι ἔδωσαν ὀνόματα προσδιοριστικά του ἐκάστου θεοῦ, με βάση τὶς ιδιότητές του. Καὶ ὅτι κλειδί γιὰ τὴν ἀποκωδικοποίηση τῶν θεογονιῶν τους, εἶναι αὐτές οἱ ἐπωνυμίες. Απὸ τὴ λέξη «ἐπωνυμία» (ἐπ + ὄνομα = δηλαδή, ἓνα προσδιοριστικό ὄνομα πάνω σε ἓνα γενικότερο ὄνομα), παράγεται τὸ «ἐπώνυμος» πὺ σημαίνει «ο δοθεῖς, ο ἀπονεμηθεῖς, ὡς ὄνομα ἔχων ὀρισμένην σημασίαν» (Μ. Λεξικό Δ. Δημητράκου, τ. ΣΤ', σ. 2926).

Αὐτό, ἰσοδυναμεί με ὄσα ἀναφέρθηκαν παραπάνω ἀπὸ τὸν Κρατύλο του Πλάτωνος. Ὅτι ὑπάρχει σχέση μεταξύ σημαίνοντος καὶ σημαινόμενου. Ὅτι τὸ κάθε ὄνομα δηλώνει καὶ ἀποκρυσταλλώνει συγκεκριμένη οὐσία, ὄπως ο ζωγράφος ἀποτυπώνει αὐτό πὺ ὀρά πάνω στον πίνακά του. Βεβαίως, ο Ἡσίωδος καὶ ο Ὅμηρος εἶναι δύο ἐκ τῶν ὀνοματοθετῶν. Οἱ ὑπόλοιποι εἶναι ἄγνωστοι, καθὼς χάνονται στα βάθη τῶν αἰῶνων, ὄπως χάνεται καὶ ἡ γλῶσσα.

Επίσης, ο Ὅμηρος καὶ ο Ἡσίωδος δὲν εἶναι παλαιότεροι μόνο κατὰ 400 χρόνια του Ἡροδότου. Εἶναι πολλὰ παραπάνω. Καὶ αὐτό προκύπτει ἀπὸ μαρτυρίες ἀρχαίων συγγραφέων ἀλλά καὶ του Ἀριστοτέλη, ὁ ὀποῖος τοποθετεῖ τὴ γέννηση του Ὀμήρου

στο 3100 π. κ. ε, όπως έχει αναφερθεί στο άρθρο περί της ελληνικότητας του Ορφέως. Συνεπώς, ο Όμηρος είναι κατά περίπου 3600 χρόνια παλαιότερος του Ηροδότου και όχι μόνο 400. Προς τούτα, πρέπει να συνυπολογιστεί ότι όλοι οι αρχαίοι συγγραφείς τοποθετούν τον Ορφέα σε ακόμη παλαιότερες εποχές από αυτήν του Ομήρου. **Ο Ορφέας μας έχει αφήσει και αυτός θεογονίες και ύμνους, με τις ονομασίες και τις ιδιότητες των θεών, μαζί και του Διονύσου!**

οί δὲ πρότερον ποιηταὶ λεγόμενοι τούτων τῶν ἀνδρῶν γενέσθαι ὕστερον, ἔμοιγε δοκέειν, ἐγένοντο. τούτων τὰ μὲν πρῶτα αἱ Δωδωνίδες ἰέρειαι λέγουσι, τὰ δὲ ὕστερα τὰ ἐς Ἡσίοδόν τε καὶ Ὅμηρον ἔχοντα ἐγὼ λέγω (2.53.3).

Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του Ηροδότου, τα περί των ονομάτων των θεών για τη χρήση των οποίων ρωτήθηκε το μαντείο, τα λένε οι ιερείς της Δωδώνης. Ενώ, είναι γνώμες του Ηροδότου τα σχετικά με τον Όμηρο και τον Ησίοδο.

Και τώρα θα περάσουμε στο δεύτερο μέρος, όπου θα επιχειρηθεί να δοθούν περισσότερες πληροφορίες, για να υπάρξει ευρύτερη εικόνα επί του θέματος.

Η πολιτισμική επέκταση των Ελλήνων προς την βόρεια Αφρική, κατά τα προϊστορικά χρόνια

Κατά τη μυθολογία, που είναι «*αναζήτησις τε των παλαιών μετά σχόλης*» (Πλάτων, Κριτίας 110α), η Λιβύη (από όπου πήρε και το όνομά της η ευρύτερη περιοχή από την Αίγυπτο μέχρι τον Ατλαντικό ωκεανό), ήταν κόρη του Έπαφου και της Μέμφιος (Λεξικό Λορέντη, σ. 325). Ο δε Έπαφος κατάγονταν από το Άργος, και ήταν γιος της Ιούς και του Διός. Ο μύθος αναφέρει ότι η μητέρα του η Ιώ, ήταν αρχικά ἰέρεια της Ήρας την οποία ερωτεύθηκε ο Δίας. Μετά από πολλές περιπλανήσεις της Ιούς, μεταμορφωμένης στο μεταξύ σε λευκή αγελάδα, δίδοντας στο πέλαγος του Κρόνου και της Ρέας το όνομα «Ιόνιο» και στα στενά το όνομα «Βόσπορος» εξαιτίας του περάσματός της, κατέληξε στην Αίγυπτο, όπου ξαναπαίρνοντας την ανθρώπινη μορφή της, απέκτησε από τον Δία τον Έπαφο (Α. Σταγειρίτης, Ωγυγία Δ΄, σ. 355-356). Ο Έπαφος θα αποκτήσει για θυγατέρα του την Λιβύη, η οποία με τη σειρά της θα αποκτήσει από τον Ποσειδώνα τα δίδυμα αδέρφια Αγήνορα και Βήλο. Ο Αγήνορας θα κατευθυνθεί στα μέρη της Φοινίκης, ενώ ο Βήλος θα παραμείνει στην Αίγυπτο. Από τον τελευταίο θα προέρθουν ο Αίγυπτος και ο Δαναός. Ο Δαναός θα αποσταλεί στην Λιβύη. Όταν αργότερα θα φύγει εξαιτίας εξεγέρσεων και θα έρθει στο Άργος από όπου κατάγονταν, θα πάρει

την βασιλεία και θα ονομάσει τους κατοίκους Δαναούς. Οι μελετητές δέχονται ότι όλα αυτά αντανακλούν την εξάπλωση των ελλήνων, σε ένα πρώτο επίπεδο ερμηνείας των σχετικών μύθων. Αυτά, αναφέρονται επίσης στην Μυθολογική Βιβλιοθήκη του Απολλόδωρου.

Οι ελληνικές βάσεις της αιγυπτιακής ιστορίας

Η αιγυπτιακή ιστορία χωρίζεται συμβατικά, σε δύο μεγάλες περιόδους:

A) την προ-δυναστική περίοδο, η οποία χωρίζεται με τη σειρά της σε δύο υποπεριόδους, i) το αρχαίο ελληνικό βασίλειο και ii) την προ-φαραωνική δυναστεία, όπου έχουμε διάφορα αυτόνομα βασίλεια.

B) την δυναστική φαραωνική περίοδο, όπου καθιερώνεται η θεοκρατική μοναρχία και συνενώνονται τα βασίλεια.

Εμάς, μας ενδιαφέρει η πρώτη περίοδος, διότι τότε ετέθησαν οι βάσεις του πολιτισμού, που αργότερα θα ονομαστεί αιγυπτιακός. Ο παραπάνω διαχωρισμός μπορεί να στηριχτεί στις αρχαίες πηγές. Ο ιστορικός Διόδωρος ο Σικελιώτης γράφει τα εξής: *«Μετά τους θεούς, λένε, πρώτος βασίλεψε στην Αίγυπτο ο Μήνας, που δίδαξε τους ανθρώπους να σέβονται τους θεούς και να προσφέρουν θυσίες...»* (Ιστορική βιβλιοθήκη, Α', 45.1). Ο αρχαίος αντιγραφέας-σχολιαστής, αναφέρει ότι το πρώτο βιβλίο του συγκεκριμένου έργου, επειδή είναι μεγάλο, χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο, μεταξύ των άλλων, ο ιστορικός αναφέρεται στους θεούς που έκτισαν πόλεις στην Αίγυπτο δίνοντας το όνομά τους σε αυτές. Στο δεύτερο, τους πρώτους βασιλείς της Αιγύπτου (Α', 42). Ο ιστορικός Μανέθωνας αναφέρει ελληνικά ονόματα που βρίσκονται στους καταλόγους της προκατακλυσμαίας δυναστείας στην Αίγυπτο, όπως Ουρανός, Ήφαιστος, Ήλιος, Αγαθοδαίμων, Ερμής, Βήλος, Πένδωρ, Ερεσιμένης, κα. Επίσης, για την ελληνικότητα της Αιγύπτου μαρτυρούν το ίδιο το όνομά της (Αίγυπτος = Αιγαίο + ύπτιος, δηλαδή η περιοχή που βρίσκεται υπτίως του Αιγαίου), όπως και τα ελληνικά ονόματα των πόλεων της. Για παράδειγμα, οι αρχαίοι συγγραφείς αναφέρουν την Θηβαΐδα (αλλιώς πόλη του Διός και Θήβες), την Πανόπολη, τη Μέμφιδα, την Σαΐδα. Επίσης, η Ηλιούπολη, η Άβυδος, η Διοχήτη, η Ερμούπολη, η Απολλωνόπολη, η Ναύκρατης, η Θωνής ή Ηράκλεια, κ.ά. Αντιθέτως, δεν έχουμε καμία πόλη στην Ελλάδα με αιγυπτιακό όνομα, όχι μόνο κατά την ίδια παλαιότατη εποχή στην οποία αναφερόμαστε, αλλά ούτε και σε νεότερες εποχές. Ενώ έχουν μείνει ονόματα τουρκικής προέλευσης, δεν υπάρχει κανένα αιγυπτιακής. Ο λόγος προφανής. Διότι η τουρκική εισβολή ήταν πραγματική, ενώ στον ελλαδικό χώρο δεν είχαμε καθόλου την αιγυπτιακή παρουσία. Βλέπουμε δηλαδή ότι η φορά είναι από εδώ προς τα εκεί, και όχι το

αντίθετο. Αυτό δείχνει ότι η Ελλάδα επηρέασε την Αίγυπτο και όχι η Αίγυπτος την Ελλάδα.

Πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, η Αίγυπτος για τους Αιγυπτίους της εποχής του, είναι «επίκτητος γη» (Ευτέρπη, 5.1). Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης μας λέει ότι «Μετά την πρώτη εγκατάσταση των ανθρώπων στην Αίγυπτο, που σύμφωνα με τη μυθολογία έγινε την εποχή των θεών και των ηρώων...» (Ιστορική Βιβλιοθήκη, Α΄, 94). Αυτή η πρώτη εγκατάσταση ανθρώπων δεν μπορεί να αναφέρεται στους γνωστούς μας Αιγυπτίους. Εκείνοι ήρθαν αργότερα. Όχι μόνο διότι αυτή έγινε «την εποχή των θεών» (που όπως είδαμε έχουν ελληνικά ονόματα), αλλά και διότι δεν θα χαρακτηρίζονταν ως «επίκτητη». Με άλλα λόγια, η Αίγυπτος εμφανίζεται εξ αρχής ως τμήμα του ελληνικού χώρου από τα πανάρχαια χρόνια που βασίλευαν οι θεοί.

Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης αναφέρει και άλλα πράγματα. «Διότι οι Αιγύπτιοι θεωρούν τον Ωκεανό (σημείωση: την φύτρα των θεών) τον ποταμό τους τον Νείλο, όπου γεννήθηκαν και οι θεοί τους· **επειδή απ' όλον τον κόσμο μόνο στην Αίγυπτο υπάρχουν τόσο πολλές πόλεις που έκτισαν οι θεοί, Δίας, Ήλιος, Ερμής, Απόλλων, Παν, Ειλείθια, κι άλλοι πολλοί**» (Α΄ βιβλίο, 12.6). Λίγο παρακάτω: «Πέρα από αυτούς, λένε, υπάρχουν κι άλλοι θεοί, επίγειοι, που ήταν κάποτε θνητοί, αλλά κέρδισαν την αθανασία, επειδή είχαν σύνεση και ευεργέτησαν το ανθρώπειο γένος, μερικοί μάλιστα από τους οποίους υπήρξαν και βασιλείς της Αιγύπτου. [...] **Ο Ήλιος ήταν ο πρώτος βασιλιάς των Αιγυπτίων, ομώνυμος με το άστρο του ουρανού. Μερικοί όμως ιερείς λένε πως πρώτος βασίλευσε ο Ήφαιστος**, επειδή βρήκε τη φωτιά και πήρε την ηγεμονία γι' αυτή του την υπηρεσία. [...] Κατόπιν βασίλεψε ο Κρόνος που παντρεύτηκε την αδελφή του Ρέα, και γέννησε, σύμφωνα με μερικούς μυθολόγους, τον Όσιρι και την Ίσιδα, ενώ κατά τους περισσότερους, τον Δία και την Ήρα...» (ο. π. 13.1-4). Παρακάτω, αναφέρεται στον Ερμή που «πρώτος διαμόρφωσε κοινή λαλιά για τους ανθρώπους κι έτσι πολλά ανώνυμα μέχρι τότε πράγματα, πήραν το όνομά τους, εκείνος επινόησε τα γράμματα κι εκείνος καθιέρωσε τις θρησκευτικές τελετές και τις θυσίες προς τιμή των θεών. Πρώτος εκείνος πρόσεξε τη διάταξη των άστρων και τη μουσική αρμονία των ήχων και πρώτος εκείνος οργάνωσε παλαιίστρα και φρόντισε για την εύρυθμη άσκηση και τη σωστή διάπλαση του ανθρωπίνου σώματος. Κατασκεύασε λύρα με τρεις χορδές, μιμούμενος τις εποχές του έτους, και όρισε τρεις φθόγγους, έναν οξύ, έναν βαρύ κι έναν μέσο· τον οξύ από το θέρος, τον βαρύ από τον χειμώνα και τον μέσο από την άνοιξη» (ο. π. 16.1).

Λίγο παρακάτω, αναφέρει ότι ο Όσιρις, ο οποίος είναι ο Διόνυσος, πήρε στην εκστρατεία του τον Άνουβι, τον Μακεδόνα, και τον Πάνα.

Πότε έδρασε ο Ήφαιστος; Ο Διογένης ο Λαέρτιος, συμφωνώντας με τα παραπάνω, μας πληροφορεί ότι αυτά τοποθετούνται σε προ-κατακλυσμιαίες περιόδους. Στην αρχή του έργου του «Βίοι φιλοσόφων», γράφει: «Οι Αιγύπτιοι ισχυρίζονται ότι ο Ήφαιστος, ο γιος του Νείλου, είναι εκείνος που άρχισε την φιλοσοφία, της οποίας πρώτοι διδάσκαλοι υπήρξαν ιερείς και προφήτες. Από αυτόν, έως τον Αλέξανδρο τον Μακεδόνα, πέρασαν 48.863 χρόνια, και έγιναν 373 εκλείψεις ηλίου και 832 σελήνης» (Α΄ βιβλίο, 2). Ο Διογένης ο Λαέρτιος, όπως και ο Διόδωρος ο Σικελιώτης αλλά και ακόμα περισσότεροι όπως θα δούμε στην σχετική ενότητα, υποστηρίζουν ότι οι Αιγύπτιοι ιδιοποιήθηκαν τις ελληνικές γνώσεις και τις παρουσίασαν ως δικές τους, εκμεταλλευόμενοι το γεγονός της απώλειας μεγάλου μέρους ελληνικής γνώσης εξαιτίας κατακλυσμών και γεωλογικών μεταβολών. Αυτή η άγνοια είχε ως αποτέλεσμα κάποιοι να «τους λανθάνουν τα κατορθώματα των Ελλήνων, από τους οποίους όχι μόνο η φιλοσοφία, αλλά και το ανθρώπινο γένος άρχισε, διότι τα αποδίδουν στους βαρβάρους» (ο. π. 3). Και λίγο παρακάτω, αναφέρει: «Οι Έλληνες, λοιπόν, είναι εκείνοι που δημιούργησαν την φιλοσοφία, της οποίας και αυτό το όνομα δεν αποδίδεται στα βαρβαρικά» (ο. π. 4).

Το όνομα του πρώτου βασιλέως στην Αίγυπτο, δεν έχει βέβαια την παραμικρή σχέση με την αιγυπτιακή γλώσσα. Είναι όνομα ελληνικό και μάλιστα στον «Κρατύλο» δίδεται και η ετυμολογία. Ήφαιστος = «φάεος ίστωρ», γνώστης του φωτός, που λέγεται και Φαιστός (407c). Το ίδιο και με την εκδοχή του Ηλίου ως πρώτου βασιλιά.

Μεγάλο ενδιαφέρον έχει και η εξιστόρηση της «Μυθολογικής Βιβλιοθήκης», που αποδίδεται στον Απολλόδωρο. Εκεί μας δίδονται πληροφορίες πως ο Έπαφος από το αργίτικο Ινάχειο γένος, γίνεται βασιλιάς στην Αίγυπτο. Εκκινώντας ο Απολλόδωρος από τον γενάρχη Ίναχο, καταλήγει στο να παρουσιάσει την ελληνική εξάπλωση σε Φοινίκη, Λιβύη, και Αραβία. Τα ίδια τα εμπλεκόμενα ονόματα το δηλώνουν. Έπαφος, Τηθύς, Μελία, Φορωνέας, Αιγιαλέας, Τηλεδίκη, Άπικ (ο οποίος μετά θάνατον κλήθηκε Σάραπικς), Νιόβη, Άργος (που λέγεται και Πελασγός). Ακόμα ο Αίγυπτος, η Μέμφικς, ο Αγήνορας, ο Βήλος, ο Δαναός. Όπως αναφέρεται, η Αίγυπτος πήρε το όνομα αυτό από τον Αίγυπτο. Πριν λεγόταν «χώρα των Μελαμπόδων», από τον έλληνα Μελάμποδα, που είδαμε και παραπάνω.

Ξαναγυρίζοντας στον Διόδωρο, αυτός γράφει: «Μερικοί απ' αυτούς παραδίδουν

τον μύθο **ότι αρχικά κυβέρνησαν την Αίγυπτο θεοί και ήρωες**, για διάστημα λίγο μικρότερο από 18.000 χρόνια, με τελευταίο τον Ώρο, τον γιο της Ίσιδος. Στην συνέχεια, λένε, άνθρωποι βασίλευσαν στη χώρα...» (Ιστορική Βιβλιοθήκη, Α΄, 44.1).

Ποιός βασίλεψε μετά τον Ώρο; **«Μετά τους θεούς**, λένε, πρώτος βασίλεψε στην Αίγυπτο ο Μήνας, που δίδαξε τους ανθρώπους να σέβονται τους θεούς και να προσφέρουν θυσίες» (ο. π. 45.1).

Άλλα επιπρόσθετα στοιχεία περί της έντονης παρουσίας του ελληνικού στοιχείου, είναι η χώρα των Κυρηναίων που οικίστηκε από τον Βάτο, ερχόμενο από την Σαντορίνη, φέροντας μαζί του σπαρτιατική αποικία (Λεξικό Λορέντη, σ. 304), οι αρχαίες ελληνικές αποικίες της Πεντάπολης (Βερενίκη, Αρσινόη, Πτολεμαΐδα, Απολλωνούπολη, Κυρήνη). Άλλη σημαντική πληροφορία, είναι ότι η βόρειος Αφρική, πέρα από «Λιβύη», ονομάζονταν και «Αμμωνία». Ο Στέφανος ο Βυζάντιος γράφει στα «Εθνικά»: «Αμμωνία, η μεσόγειος Λιβύη. Και αυτή δε πάσα η Λιβύη ούτως εκαλείτο από Άμμωνος. Ο οικήτωρ Αμμώνιος». Στο λεξικό του Σούδα αναφέρεται «Άμμων, όνομα θεού Ελληνικού». Δηλαδή, τα ονόματα «Άμμων», «Αμμώνιος» (αυτός που ανήκει στον Δία), είναι ελληνικά. Ο Άμμων Δίας, που λάτρευαν και αποκαλούσαν οι Αιγύπτιοι «Αμμούν», είναι ελληνικότατο. Άλλο αξιοσημείωτο είναι ότι ο Ηρόδοτος αναφέρει τον βασιλιά των Αμμωνίων, τον Ετεάρχη.

Άλλη σπουδαία πληροφορία του λεξικού που δείχνει στενές σχέσεις Ελλάδος και βορείου Αφρικής, είναι περί του πλοίου «Αμμωνιάς». Δηλαδή, «η Αμμωνιάς ναυς, εν Αθήναις ελέγετο η ναυς ήτις εστέλλετο κατά καιρούς προς τον εν Άμμωνι Δία, ίσως δε η αυτή και Δηλιάς λεγομένη» (ο. π. σ. 40).

Ιδιοποίηση αρχαίας γνώσης από τους Αιγυπτίους

Ο Πλάτων στον «Τίμαιο» (20d- 24e), πριν αναφερθεί στην ιστορία της Ατλαντίδος, όπως την διηγήθηκαν οι Αιγύπτιοι ιερείς στον Σόλωνα που τους επισκέφτηκε, αναφέρει όσα ειπώθηκαν στο Έλληνα σοφό νομοθέτη από εκείνους και που αφορούν το θέμα μας.

Ο Σόλων, λοιπόν, βρέθηκε στην Σάιδα στο Δέλτα, στο σημείο που χωρίζεται στην κορυφή το ρεύμα του Νείλου. Αυτοί ισχυρίζονται ότι ιδρυτής της πόλεώς τους είναι η θεά Νήιθ, που στα ελληνικά λέγεται Αθηνά. Οι κάτοικοί της αγαπούν τους Αθηναίους ισχυριζόμενοι ότι είναι συγγενείς. Και συνεχίζει...

Όταν λοιπόν πήγε εκεί ο Σόλωνας, τον τίμησαν, είπε, εξαιρετικά. Όταν ζήτησε πληροφορίες για την αρχαία ιστορία τους από τους ιερείς, που κατεξοχήν γνώριζαν αυτά τα πράγματα, διαπίστωσε πως ούτε ο ίδιος ούτε κανένας άλλος Έλληνας, όπως λέγεται, γνώριζε τίποτα σχετικά με αυτά. Κι όταν σε κάποια περίπτωση θέλησε να τους παρασύρει σε συζήτηση σχετικά με την αρχαία ιστορία, τους μίλησε για τις παλιές αθηναϊκές παραδόσεις, για τον Φορωνέα που λέχθηκε πρώτος, για τη Νιόβη, για τον Δευκαλίωνα επίσης και την Πυρρά, για τον τρόπο που σώθηκαν από τον κατακλυσμό και για τη γενεαλογία των απογόνων τους, και προσπάθησε να υπολογίσει το χρονικό διάστημα που πέρασε από τότε μετρώντας τα χρόνια. Τότε ένας πολύ ηλικιωμένος ιερέας του είπε: «Σόλωνα, Σόλωνα, εσείς οι Έλληνες είστε αιωνίως παιδιά. Δεν υπάρχει γέρος Έλληνας». Ακούγοντας αυτό λοιπόν ρώτησε: «Πώς; Τι εννοείς με αυτά που είπες;». «Είστε όλοι νέοι στην ψυχή», είπε, «γιατί δεν έχετε μέσα σας παλαιές αντιλήψεις από αρχαία παράδοση ούτε και καμία διδασκαλία που να πάλιωσε με το πέρασμα του χρόνου. Η αιτία όλων αυτών είναι η εξής: Συνέβησαν και θα συμβούν πολλές και διάφορες καταστροφές στο ανθρώπινο γένος. Οι σημαντικότερες προήλθαν από φωτιές και πλημμύρες, ενώ οι μικρότερες από αμέτρητες άλλες αιτίες. Η παράδοσή σας λέει ότι κάποτε ο Φαέθων, ο γιος του Ήλιου, αφού έξεψε τα το άρμα του πατέρα του, επειδή δεν κατάφερε να το οδηγήσει στη διαδρομή του πατέρα του, κατέκαψε οτιδήποτε βρισκόταν πάνω στη γη και τελικά σκοτώθηκε από κεραυνό, αναφέρεται υπό μορφή μύθου. Η πραγματικότητα όμως είναι η μεταβολή της κίνησης των ουρανίων σωμάτων γύρω από τη γη και η καταστροφή όλων όσων βρίσκονται στην επιφάνειά της από τεράστιες φωτιές ανάμεσα σε μεγάλα χρονικά διαστήματα. Σε τέτοιες περιπτώσεις, όλοι όσοι κατοικούν στα βουνά ή σε τόπους ψηλούς και άνυδρους παθαίνουν μεγαλύτερες καταστροφές από εκείνους που ζουν κοντά σε ποτάμια ή στη θάλασσα. Σε μας ο Νείλος, που είναι και σε άλλες περιπτώσεις ο σωτήρας μας, ξεχειλίζει και μας σώζει από αυτή τη δύσκολη κατάσταση. Όταν πάλι, από την άλλη μεριά, οι θεοί καθαρίζουν τη γη πλημμυρίζοντάς την με νερά, γλιτώνουν οι βοσκοί και οι βουκόλοι που βρίσκονται στα βουνά, ενώ εκείνοι που ζουν στις πόλεις σας παρασύρονται στη θάλασσα. Σ' αυτήν εδώ όμως τη χώρα ούτε τότε ούτε άλλη φορά πέφτει από πάνω το νερό στο έδαφος· αντίθετα ξεπετιέται με φυσικό τρόπο από τη γη. Για αυτούς λοιπόν τους λόγους οι τοπικές παραδόσεις θεωρούνται πολύ παλιές. Η αλήθεια, πάντως, είναι ότι σε κάθε τόπο που η ζέστη ή το κρύο δεν είναι υπερβολικά, υπάρχει πάντα το ανθρώπινο γένος, άλλοτε πιο πολυάριθμο και άλλοτε πιο ολιγάριθμο. Όσα έχουν γίνει μεγάλα ή όμορφα ή με κάποιο τρόπο αξιοθαύμαστα στη δική σας ή στη

δική μας χώρα ή και οπουδήποτε αλλού, που εξ ακοής τας γνωρίζουμε, όλα αυτά είναι καταχωρημένα και διατηρημένα στους ναούς μας από τα παλιά χρόνια. Στη χώρα σας όμως, αλλά και σε αρκετές άλλες, έρχεται κάθε τόσο το ρεύμα του ουρανού σαν φοβερή αρρώστια και καταστρέφει όλα όσα χρειάζονται οι πόλεις, αφήνοντας ζωντανούς μόνο τους αγράμματους και τους άμουσους από εσάς, ώστε γίνεστε σαν νέοι από την αρχή, χωρίς να γνωρίζετε τίποτα από εκείνα που έγιναν τον παλιό καιρό τόσο στη δική μας χώρα όσο και στη δική σας».

Ο Αιγύπτιος ιερέας, παρακάτω, αναφέρει στον Σόλωνα για την Αθήνα σε περίοδο πριν τον μεγάλο κατακλυσμό, το πόσο γενναία ήταν και ευνομούμενη, και γενικότερα περί του μεγάλου πολιτισμού που ανέπτυξε.

Η συνέχεια των λόγων είναι ακόμα πιο αποκαλυπτική.

Ο ιερέας λοιπόν του είπε: «Δεν θα σου το αρνηθώ, Σόλωνα. Θα σου τα πω όλα, τόσο για χάρη της θεάς που προστάτευσε, ανέθρεψε και έδωσε παιδεία και στον δικό σας και μετά στον δικό μας τόπο, αρχίζοντας από σας χίλια χρόνια πιο πριν, όταν πήρε το σπέρμα για χάρη σας από τη Γη και τον Ήφαιστο. Η διάρκεια του πολιτισμού μας, όπως λένε τα ιερά μας βιβλία, είναι οκτώ χιλιάδες χρόνια. Θα σου μιλήσω λοιπόν με συντομία για τους νόμους και τα υπέροχα έργα των συμπολιτών σου, που έζησαν πριν από εννέα χιλιάδες χρόνια. Αργότερα, όταν θα βρούμε περισσότερο χρόνο, θα τα συζητήσουμε με λεπτομέρειες, έχοντας στα χέρια μας και τα γραμμένα. Για να πάρεις μια ιδέα των νόμων τους, πρέπει να τους συγκρίνεις με τους νόμους που έχουμε εδώ, γιατί έτσι θα δεις ότι στη χώρα μας έχουμε πολλά παραδείγματα απ' όσα ίσχυαν τότε εκεί. [...] Σχετικά τώρα με την πνευματική καλλιέργεια, θα παρατηρήσεις χωρίς αμφιβολία ότι ο νόμος έχει δείξει εδώ από την αρχή μεγάλη φροντίδα για την τακτοποίηση όλων των επιστημών που ασχολούνται με την κοσμική τάξη, μέχρι τη μαντική και την ιατρική, που έχει αντικείμενο την υγεία, αποκαλύπτοντας τις θείες αυτές επιστήμες στους ανθρώπους και συστηματοποιώντας όλες τις γνώσεις που προέρχονται από αυτές. Η θεά λοιπόν ίδρυσε πρώτα τη δική σας πολιτεία και της χάρισε αυτό το οργανωμένο και τακτικό σύστημα, διαλέγοντας τον τόπο όπου έχετε γεννηθεί, αφού πρόσεξε ότι η ευκρασία των εποχών που επικρατεί εκεί θα δημιουργούσε ανθρώπους με εξαιρετική σωφροσύνη».

Ο Πλάτων στον «Κριτία» μας δίνει συμπληρωματικές πληροφορίες για την

απώλεια σημαντικού μέρους της προγενέστερης γνώσης και πως αυτή ήρθε μέχρι την εποχή του, σε αποσπασματική μορφή.

Τα ονόματα των ντόπιων εκείνης της εποχής έχουν διατηρηθεί μέχρι σήμερα, έχουν όμως χαθεί τα έργα τους από τις πολλές καταστροφές που έκαναν οι διάδοχοί τους και από τη φθορά του χρόνου. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, όσοι επιζούσαν μετά από κάθε καταστροφή ήταν αγράμματοι βουνίσιοι, που είχαν ακούσει μόνο τα ονόματα των παλιών ηγετών αλλά γνώριζαν ελάχιστα πράγματα για τα έργα τους. Έτσι, προτιμούσαν να δίνουν αυτά τα ονόματα στα παιδιά τους, αγνοούσαν όμως τις αρετές και τους νόμους των προγενεστέρων, εκτός από κάποιες ασαφείς πληροφορίες που είχε τύχει να ακούσουν για τον καθένα. Και επειδή ακόμα οι ίδιοι και τα παιδιά τους επί πολλές γενιές δεν είχαν τα αναγκαία μέσα για την συντήρησή τους, σκέφτονταν συνεχώς για τα πράγματα που τους έλειπαν, χωρίς να δίνουν καμία σημασία σε όσα είχαν συμβεί προηγουμένως τα περασμένα χρόνια. Οι ιστορικές γνώσεις και η έρευνα του παρελθόντος ήρθαν και τα δύο στις πόλεις αργότερα, όταν οι άνθρωποι είχαν εξασφαλίσει τα απαραίτητα για τη ζωή τους, και όχι πιο πριν. Με αυτό τον τρόπο διατηρήθηκαν τα ονόματα των αρχαίων αλλά όχι και τα έργα τους.

(109d-110a)

Ο Διόδωρος ο Σικελιώτης συχνά αναφέρεται στις προσπάθειες ιδιοποίησης της ελληνικής γνώσης και επιτευγμάτων, από τους Αιγυπτίους. Στην αρχή του ιστορικού έργου του, γράφει: «[...] η δύναμη της ιστορίας, που εκτείνεται σ' ολόκληρη την οικουμένη, έχει τον χρόνο ακριβώς ο οποίος αφανίζει όλα τ' άλλα φύλακα που εξασφαλίζει την αιώνια παράδοσή τους στους μεταγενέστερους. Η ίδια επίσης συμβάλλει στο δυνάμωμα του λόγου, κι άλλο καλύτερο απ' αυτό δεν βρίσκει κανείς εύκολα. Γιατί αυτός κάνει ανώτερους τους Έλληνες από τους βαρβάρους και τους πεπαιδευμένους από τους απαίδευτους...» (Α', 2.5-6). Παρακάτω, αναφέρει ότι «Πρώτα θ' αρχίσουμε με τους βαρβάρους, **όχι επειδή τους θεωρούμε αρχαιότερους των Ελλήνων**, όπως υποστηρίζει ο Έφορος [...] θ' αρχίσουμε την ιστορία μας από τα γεγονότα της Αιγύπτου» (Ιστορική Βιβλιοθήκη, Α', 9.5-6).

Στην συνέχεια, ο ιστορικός αναφέρει όσα ισχυρίζονται οι Αιγύπτιοι, και τα οποία δεν αποτελούν τίποτα παραπάνω από μια προσπάθεια ιδιοποίησης των ελληνικών παραδόσεων, ανακατεμένες με δικές τους.

Για παράδειγμα, γνωρίζουν τον κατακλυσμό επί εποχής Δευκαλίωνος αλλά θεωρούν ότι αυτός κατέστρεψε σχεδόν τα πάντα, εκτός από τους κατοίκους της νότιας Αιγύπτου. Όπως γνωρίζουμε από τις δικές μας παραδόσεις αλλά και την επιστήμη της γεωμυθολογίας, ο κατακλυσμός εκείνος αφορούσε τη Θεσσαλία και μέρος της Στερεάς Ελλάδας. Συνεπώς, αυτός ο ισχυρισμός δεν αληθεύει, πάνω στον οποίο οι Αιγύπτιοι στηρίζονταν για να δείξουν ότι από αυτούς ξεκίνησαν τα πάντα. Μέσα σε αυτά που ιδιοποιούνται, είναι και τα σχετικά με την Ίσιδα και τον Όσιρι (που είναι αντίστοιχα η Δήμητρα και ο Διόνυσος), τον Περσέα και τον Ηρακλή, τα περί των Ευμολπιδών και των Ελευσινίων μυστηρίων. Να όμως ποια είναι η απάντηση του Διόδωρου του Σικελιώτη: «Λένε και πολλά άλλα παραπλήσια, πιο πολύ από διάθεση οικειοποίησης παρά από φιλαλήθεια, επειδή, καθώς μου φαίνεται, ισχυρίζονται πως η Αθήνα είναι αποικία τους, επειδή είναι τόσο ένδοξη. Γενικά, οι Αιγύπτιοι λένε πως οι πρόγονοί τους έστειλαν αποικίες σε πολλά μέρη της οικουμένης, τόσο επειδή οι βασιλιάδες τους είχαν υπεροχή όσο και λόγω του υπερβολικά μεγάλου πληθυσμού τους. Δεδομένου όμως **ότι δεν φέρνουν κάποια απόδειξη ούτε κάποιος αξιόπιστος συγγραφέας τα παραδίδει**, έκρινα τους ισχυρισμούς τους ανάξιους περιγραφής» (ο. π. 29).

Άλλο δείγμα ιδιοποίησης της γνώσης είναι το ακόλουθο που αναφέρεται από τον Διόδωρο στο πέμπτο βιβλίο της Ιστορικής Βιβλιοθήκης.

Οι Ηλιάδες, τώρα, που αναδείχθηκαν ανώτεροι απ' όλους, ξεχώρισαν στη μόρφωση και κυρίως στην αστρονομία. Εισηγήθηκαν πολλά σχετικά με τη ναυτιλία και όρισαν τον χωρισμό της ημέρας σε ώρες. Ο πιο προικισμένος απ' όλους ήταν ο Τενάγης που τον σκότωσαν οι αδελφοί του από το φθόνο τους. Όταν αποκαλύφθηκε η συνωμοσία, όλοιόσοι συμμετείχαν στον φόνο έφυγαν. Από αυτούς ο Μάκαρ έφτασε στη Λέσβο, ο Κάνδαλος στην Κω, ενώ ο Ακτίς βάζοντας πλήρη για την Αίγυπτο ίδρυσε τη λεγόμενη Ηλιούπολη, δίνοντάς της το όνομα του πατέρα του· απ' αυτόν έμαθαν και οι Αιγύπτιοι τα θεωρήματα της αστρονομίας. Όταν, όμως, αργότερα έγινε ο κατακλυσμός στους Έλληνες και από τις βροχοπτώσεις χάθηκαν οι περισσότεροι άνθρωποι, μαζί μ' εκείνους συνέβη να καταστραφούν και τα γραπτά μνημεία, και γι' αυτή την αιτία οι Αιγύπτιοι, βρίσκοντας την ευκαιρία, ιδιοποιήθηκαν όλα τα περί αστρονομίας και επειδή λόγω της άγνοιάς τους οι Έλληνες δεν μπορούσαν πλέον να επικαλεστούν τις γραπτές μαρτυρίες, ενισχύθηκε η άποψη ότι πρώτοι οι Αιγύπτιοι ανακάλυψαν τα άστρα. Με τον ίδιο τρόπο, μολονότι και οι Αθηναίοι ίδρυσαν πόλη στην Αίγυπτο, που ονομαζόταν Σάις, το γεγονός αυτό ξεχάστηκε

λόγω του κατακλυσμού. Για αυτές, λοιπόν, τις αιτίες, πολλές γενιές αργότερα, ο Κάδμος του Αγήνορα θεωρήθηκε ότι πρώτος έφερε τα γράμματα από τη Φοινίκη στην Ελλάδα· και από τον καιρό του Κάδμου και στο εξής, πίστευαν για τους Έλληνες πως έκαναν πάντα συμπληρωματικές ανακαλύψεις στην επιστήμη των γραμμάτων, καθώς ένα είδος καθολικής άγνοιας κατείχε τους Έλληνες.
(Ε΄, 57.1-5)

Παραπλήσια και η πληροφορία του Λουκιανού: «Αιθιόπων ούτε παρ' Αιγυπτίων αστρολογίης περί ουδέν ήκουσαν, αλλά σφίσιν Ορφεύς ο Οιάγρου και Καλλιόπης πρώτος τάδε απηγήσατο» (Περί της αστρολογίης, 8).

Μετά από όλα αυτά, ίσως μπορούμε να αντιληφθούμε γιατί το «αιγυπτιάζειν» συνδέθηκε κατά την αρχαιότητα με το «πανουργείν». «Αιγυπτιάζειν το πανουργείν και κακοτροπεύεσθαι» (Λεξικό Σούδα).

Διομήδης